

RECENZE | ZPRÁVY

RECENZE | ZPRÁVY

**Aristokracia podunajskej monarchie
do zániku Rakúsko-Uhorska**

RUDOLF MANIK

ŽUPANIČ, Jan: *Habsburská šlechta. Proměna elit podunajské monarchie v dlouhém 19. století*. Praha 2023. 896 s.

Desaťročia výskumu profesora Ústavu svetových dejín Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej a vedúceho vedeckého pracovníka Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky prof. Jana Županiča v oblasti vývoja aristokracie na území podunajskej monarchie v 18. až 20. storočí sa premietli v roku 2023 do rozsiahlej predkladanej publikácie. Monumentálna monografia je záberom viacerých aspektov šľachtickej spoločnosti Rakúskeho cisárstva i rakúsko-uhorskej monarchie až do zániku habsburského mocnárstva. Po úvode sa kniha člení na 16 kapitol, záver, zoznam prameňov a literatúry, zusammenfassung a menný register.

Autor v úvode prezentuje svoj zámer priblížiť vývoj aristokratickej vrstvy v Rakúsku, resp. Rakúsko-Uhorsku od napoleonských vojen až do konca prvej svetovej vojny. Poukazuje pritom na zmeny v ponímaní šľachtických titulov od príslušnosti k najvyššej vrchnostenskej hierarchii po špecifickú formu štátneho vyznamenania. Primárne pramene pri písaní monografie prof. Županič získal z archívov v Českej republike, Rakúsku, Nemecku, Švajčiarsku, Maďarsku, vo Vatikáne i na Slovensku.

V kapitole Ako sa stať šľachticom sú podrobne spomenuté všetky spôsoby nadobudnutia príslušnosti k aristokratickému stavu. Prvým druhom bolo automatické získanie titulu, a to narodením šľachticovi, sobášom, získaním úradu (pri katolíckych prelátoch), udelením Radu Márie Terézie a najvyšším kabinet-

ným listom, resp. najvyšším rozhodnutím (panovníka). Najčastejším druhom získania šľachtictva bolo udelenie titulu po splnení administratívnych požiadaviek, teda tzv. systematizované šľachtictvo (pri vojakoch, držiteľoch radov či renobilitovaných osobách), príp. do roku 1868 najvyšším rozhodnutím. Bez *de iure* právneho nároku na nobilitáciu sa šľachtictvo získavalo legitimáciou, adopciou, prenesením titulu, vydržaním, zdedením fideikomisu či akceptáciou zahraničného aristokratického stavu. Poslednou možnosťou patrí k aristokracii bolo výnimočné udelenie osobného šľachtictva (na rozdiel od častého získania titulu takýmto spôsobom napr. v Bavorsku), *ad personam* však bol status šľachtica priznávaný prevažne len pri duchovných katolíckej cirkvi. Marginálne možno uviesť, že v tejto kapitole autor neopomenul skutočnosť, že členovia vládnucej Habsbursko-lotrinskej dynastie po vyrovnaní z roku 1867 nedisponovali rakúskym ani uhorským občianstvom, ale mali exteritoriálny štatút obdobný diplomatom zahraničných krajín.

Kapitola Šľachtická titulatúra Rakúskeho cisárstva približuje hierarchiu aristokracie od prostého šľachtictva, cez stav rytierov, následne slobodných pánov, potom grófov, až po najvyššie postavené kniežatá (výnimočne vojvodov). Prvými v poradí za habsbursko-lotrinskou dynastiou pritom boli v monarchii vojvodské rody *Reichstadt* (Bonaparte-Habsburg od roku 1818) a *Hohenberg* (Habsburg-Chotek od roku 1908). Spomenuté sú i taxy za udelenie titulu či za vyhotovenie erbu, ako aj rôznorodosť oslovení aristokratov. V období 1804 až 1918 bolo v podunajskom mocnárstve udelených, resp. potvrđených 34 titulov kniežat a 3 tituly vojvodov, z toho v Uhorsku sa kniežatami stali v roku 1911 Tazilo gróf Festetics a v roku 1917 Elemér gróf Lónyay. V krajinách svätoštefanskej koruny sa do kniežacieho stavu povyšovala šľachta neskoršie než v dedičných územiach či krajinách svätováclavskej koruny, vôbec prvým kniežaťom sa tu stal 1687 Pavol Esterházy. Na rozdiel od tohto titulu (s oslovením *Jasnosť*) sa v rovnakom období v habsburskej ríši udelilo 197 titulov grófa (s oslovením *Osvietenosť*), z toho 50 v Uhorsku. Na nižšom stupni stál titul slobodného pána, resp. v Uhorsku baróna (s oslovením *Urodzenosť*), udelený vo vyššie spomenutom období v 1 439 prípadoch, z toho 198 v Zalitavsku. V predlitavskej časti monarchie existoval aj nižší stupeň šľachtictva s titulom rytiera udeleného v rokoch 1904 až 1918 v 2 710 prípadoch. Najnižším aristokratickým rangom v oboch častiach mocnárstva bolo prosté šľachtictvo, za dobu Rakúskeho cisárstva, resp. Rakúsko-Uhorska ho získalo až 5 398 osôb.

Kapitola Listy, prednesenia a supliky uvádza 3 základné spôsoby nobilitácií v podunajskej monarchii. Tým najprestížnejším bolo vydanie najvyššieho listu panovníka a najčastejším zase prednesenie. Toto prednesenie sa mohlo realizovať na základe doporučenia nejakého štátneho úradu, ale aj žiadosťou samotné-

ho potenciálneho prijímateľa titulu či v zmysle návrhu tretích osôb. Tretím spôsobom prijatia do radov aristokracie boli supliky osôb, ktorým bol udelený príslušný rad, išlo o tzv. systematizované šľachtictvo. K týmto radom patrili Rad Márie Terézie, Rad svätého Štefana, Leopoldov rad a Rad železnej koruny.

K ďalším atribútom vstupu medzi aristokraciu patrili Diplomy, taxy, predikáty a erby. V poslednom roku existencie monarchie bola suma za zhotovenie nobilitačného diplomu stanovená pri titule kniežata na 3 240 korún, grófa 1 520 korún, baróna 1 260 korún, rytiera 850 korún a pri prostom šľachtictve 330 korún. V porovnaní s tým boli taxy za vydanie nobilitačných listín v susednom Prusku v sume 1 200 mariek za titul slobodného pána a 600 mariek za titul prostého šľachtica, pričom výmenný kurz bol v roku 1912 1,176 rakúsko-uhorských korún za 1 nemeckú marku. Tituly sa udeľovali i *post mortem*, napr. rodina padlého plk. Othmara Muhra získala v roku 1915 po povýšení do aristokratického stavu predikát de Limanowa podľa miesta úmrtia dôstojníka na haličskom bojisku. Dejiská bojov sa stali objektom viacerých predikátov udelených počas prvej svetovej vojny, sočské San Martino si k svojmu priezvisku pridalo až 5 dôstojníkov c. a k. brannej moci.

Príslušnosť k aristokracii v rámci nežného pohlavia je predmetom kapitoly Nobilitácie u žien. V Uhorsku nikdy nemohla získať žena šľachtický titul sama, ale vždy len prostredníctvom manžela, príp. otca okrem výnimočne vyššie spomenutej nobilitácie manželky post mortem jej manžela (ak tento zanechal aj mužského potomka). V predlitavskej časti štátu boli ženy povyšované i za zásluhy svojho otca (dcéry veľkopriemyselníka a zbrojára Josefa Werndla v roku 1902) či za pôsobenie v duchovnej službe (príslušníčky Inštitútu blahoslavenej Panny Márie t. j. *Congregatio Jesu*). Ďalším spôsobom zaradenia do urodzeného stavu bolo povolenie panovníka na používanie šľachtického titulu udeleného v zahraničí, napr. v rokoch 1905 a 1916 schválil cisár dvom aristokratkám používanie titulu pápežskej barónky (*Baronissa Romana*).

Náboženské aspekty pri nobilitáciách sú spomenuté v kapitole Otázka konfesie. Tituly v habsburskej ríši získavali okrem katolíkov aj príslušníci iných kresťanských denominácií, ako i Židia. Podľa výskumu autora bolo do šľachtického stavu povýšených v období 1789 až 1918 celkovo 237 vyznávačov Mojžišovej viery s 264 udelenými titulmi (niektorí z nich dosiahli postupne na vyššie stupne aristokratického rebríčka), z nich 30 dosiahlo až titul slobodného pána. Z profesijného hľadiska zaujme fakt, že z izraelitských nobilitácií v rokoch 1850 až 1918 až 65 % predstavovali podnikatelia (bankári, veľkoobchodníci a továrni), 12 % úradníci súkromných firiem, 9 % dôstojníci a 4 % právnici. K nobilitovaným osobám c. a k. monarchie však patrili i moslimovia, napr. v roku 1899 sa stal rytierom viedenský rodák a bývalý generálny guvernér západosu-

dánskeho Dárfúru Rudolf Carl Slatin Paša a v roku 1902 aj sarajevský starosta Mehmed bej Kapetanovič Ljubušak.

Špecifické podmienky v zalitavskej časti mocnárstva popisuje autor v príznačne a stručne označenej kapitole Uhorsko. V roku 1840 tu žilo z 12 700 000 obyvateľov až 800 000 šľachticov (vrátane príslušníkov 200 magnátskych rodín), teda asi 6 % populácie, zatiaľ čo v rakúskej časti monarchie patrilo k aristokracii len 3,2 % osôb. Najvyšší podiel mala aristokracia v Sedmohradsku – v roku 1851 až 15,28 %, naproti tomu na Morave iba 0,18 %. Osobitosťou bolo aj obligatórne verejné oznámenie nobilitácie predložením listiny o šľachtictve (*armálesu*) na stoličnom zhromaždení pod trestom neplatnosti. Rozdielnosť s predlitavskou časťou monarchie spočívala aj v tom, že v Uhorsku šľachtictvo nemohlo byť udeľované cudzincom, a teda ani osobám s rakúskym občianstvom. V období 1804 až 1918 bolo do radov zalitavskej aristokracie povýšených asi 25 osôb ročne, čo zodpovedalo napr. nobilitáciám v Prusku, kde v rokoch 1870 až 1918 dosiahlo šľachtický titul 1 315 osôb (z toho 1 094 prosté šľachtictvo). Aj v Uhorsku sa v epoche dualizmu nobilitovali najviac podnikatelia, advokáti a notári (35 % novošľachticov), 30 % tvorili dôstojníci, 22 % úradníci a 9 % vedci i umelci. Uhorskí šľachtici pritom boli oprávnení v ostatných provinciách mnohonárodnostnej ríše používať predikát *von* napriek tomu, že im v domácom nobilitačnom diplome nebol udelený. Popri nobilitačných taxách navyšovaných v dôsledku vojnovnej inflácie od roku 1916 (od 3 150 korún u prostého šľachtictva po 10 500 korún pri novošľachtických grófskych rodoch) boli v porovnaní s Rakúskom vyššie aj poplatky. Za zhotovenie nobilitačného diplomu (v roku 1918 pri titule kniežaťa 2 245,60 korún, grófa 1 825,60 korún, baróna 1 590,60 korún, prostého šľachtica teda zemana v luxusnom prevedení 1 099 korún alebo v obyčajnej proveniencii 709 korún a udelenie predikátu navyše stálo 465,60 korún). Do roku 1847 sa pritom nobilitačné armálesy vyhotovovali v úradnom jazyku krajín svätoštefanskej koruny, teda v latinčine. Rôznorodé bolo aj neoficiálne oslovanie aristokratov počas dualizmu, gróf-veľkostatkár bol *excelenciás gróf úr* (Jeho excelencia pán gróf), gróf s menším majetkom *méltóságos úr* (urodzený gróf), schudobnený gróf iba *gróf*, veľkostatkár zo strednej šľachty *tekintetes úr* (urodzený pán), zeman *úr* (pán) a bezmajetný šľachtic *nemes* (urodzený).

Osobitnou súčasťou habsburskej ríše bola Bosna a Hercegovina, okupovaná od roku 1878 a anektovaná v roku 1908. V zmysle ústavy z roku 1910 obyvatelia tejto provincie spravovanej Spoločným ministerstvom financií získali zvláštnu bosensko-hercegovinskú krajinskú príslušnosť. Aj vzhľadom na krátkosť času do zániku rakúsko-uhorskej monarchie a nevyjasnenú príslušnosť provincie,

ktorej populácia nedisponovala predlitavským ani zalitavským občianstvom, sa k udeľovaniu šľachtických titulov nepristúpilo.

Ďalšou kategóriou aristokratov sa stali Zahraniční šľachtici – šľachtici zo zahraničia. Okrem iných náležitostí sa pri nobilitáciách cudzincov zisťovalo, či s povýšením súhlasí panovník a vláda domovského štátu potenciálneho aristokrata, alebo či tento pochádza z krajiny, ktorej vládár neudeluje šľachtictvo, príp. takýto štát aristokraciu *de iure* ani nemá, ako napr. Osmanská ríša. Tak bol napr. v roku 1806 titul rytiera udelený osmanskému veľkoobchodníkovi pôvodom z talianskeho Livorna, Raphaelovi Picciotovi. Ďalšou skupinou boli cudzí aristokrati, ktorí po získaní rakúskeho občianstva museli požiadať panovníka o konfirmáciu ich zahraničného titulu. Ešte zložitejšou situáciou bolo potvrdenie zahraničného titulu, ktorý bol občanom monarchie získaný v cudzine. Z nositeľov cudzozemských titulov boli spomenutí advokáti Anton Gargantini ako patrícus mesta Ravenna s pápežským titulom *Conte* a Franz Xaver Haberer povýšený v roku 1873 do stavu slobodných pánov lichtenštajnským kniežaťom. Sasko-cobursko-gothajský vojvoda Ernst II. zase v roku 1900 udelil titul slobodného pána majiteľovi baní a hutí v Košických Hámroch Ottokarovi Jacobsovi.

Kapitola *Noblesse d'épée* alebo systematizované šľachtictvo pojednáva o nobilitáciách na základe zásluh. Obdobne v Rusku od prijatia hodnostnej tabuľky imperátora Petra I. Veľkého z roku 1722 dedičný šľachtický titul nadobúdali dôstojníci od zaradenia už do najnižšej 14. hodnostnej triedy a úradníci štátu, resp. dvora až od 8. hodnostnej triedy. Od roku 1757 mohol v habsburskej ríši každý dôstojník po odslúžení 30 rokov požiadať o udelenie šľachtického titulu. V roku 1862 bolo cirkulárom upresnené, že sa toto vojenské šľachtictvo týka služby v bojových jednotkách, panovníckej garde či námorníctve, netýkalo sa teda napr. správy hraníc, vojenskej polície, inšpekcie budov, kancelárskej služby a pod. V praxi sa vojnové roky, keď c. a k. monarchia viedla vojnu, započítavali do systematizovaného šľachtictva dvojnásobne. Po úprave z roku 1896 bolo nutné pôsobenie dôstojníka v armáde až v dĺžke 40 rokov, po štyroch decéniách služby mali zároveň príslušníci dôstojníckeho zboru nárok na dôchodok. Naopak dovolenka s čakateľným počas zdravotnej či inej neprítomnosti dôstojníka v armáde sa do vojenského šľachtictva nezaráčavala. Osobitný charakter malo pre dôstojníkov c. a k. armády získanie šľachtictva prostredníctvom udelenia niektorého z radov mocnárstva. Držiteľia Radu svätého Štefana, Leopoldovho rada, Radu železnej koruny a Radu Márie Terézie mohli požiadať o udelenie titulu rytiera alebo slobodného pána, po roku 1884 však už len po obdržaní posledného z uvedených radov. Z ostatných dekorácií nevyhnutných na získanie titulu rytiera patrili rytiersky kríž Leopoldovho radu (určený pre podplu-

kovníkov, plukovníkov a generálmajorov) alebo Rad železnej koruny 3. triedy (získavali ho nadporučíci, hajtmani a majori). Na titul slobodného pána zase musel dôstojník obdržať komandérsky kríž Leopoldovho radu (stanovený pre hodnosť podmaršala a generála zbraní), resp. Velkokríž Leopoldovho radu (pri generáloch zbraní a poľných maršaloch), príp. Rad železnej koruny 2. triedy (u podmaršala) alebo 1. triedy (u generálov zbraní). Práve pre príslušníkov armády zriadený Vojenský rad Márie Terézie získalo v období 1758 až 1918 až 1 069 obyvateľov monarchie a 171 cudzincov, z toho 61 dosiahlo najvyšší rang veľkokrížníka. Výnimočným prípadom bolo aj povýšenie pozostalých zomrelého dôstojníka do šľachtického stavu bez ich žiadosti, a to rozhodnutím panovníka, takto boli v roku 1918 do stavu slobodných pánov nobilitovaní manželka a deti neb. veľkoadmirála Antona Hausa. Počas prvej svetovej vojny bol pozostalým po padlých dôstojníkoch udelený šľachtický titul v Rakúsku v 58 prípadoch a v Uhorsku v 6 prípadoch. Za obdobie 1757 až 1918 v západnej časti monarchie obdržalo prosté šľachtictvo 3 943 dôstojníkov. Počas dualizmu (1867–1918) zase bolo v Predlitavsku nobilitovaných 2573 a v Zalitavsku 1 027 príslušníkov dôstojníckeho stavu (z toho v Uhorsku 203 počas 1. svetovej vojny).

Od stredoveku ako druhý typ európskej aristokracie popri „šľachte mečov“ (*noblesse d'épée*) vystupovala „šľachta plášťov“ (*noblesse de robe*), ktorej priblíženie tvorí obsah kapitoly Habsburská šľachta talárov. V c. a. k. monarchii pritom na rozdiel od napr. Württemberska nebolo so získaním nejakého úradníckeho miesta spojené udelenie šľachtického titulu. Postupne sa v mocnárstve vytvárala úradnícka „nová“ šľachta (pri „starej“ aristokracii bol zväčša titul v držbe rodu aspoň 150 rokov), ktorej príslušníci dosiahli aj na vyššie než prosté šľachtictvo, napr. bývalý advokát Jakob Ignaz Daudlebsky von Sterneck sa ako radca českého krajinského súdu stal v roku 1786 rytierom a na poste komorného prokurátora získal v roku 1812 titul slobodného pána. Spomedzi štátnych úradníkov bol dokonca titul kniežata udelený rakúskemu predsedovi vlády z obdobia 1898 – 1899 Františkovi grófovi Thun-Hohensteinovi za jeho profesijné exponovanie sa. Zastúpenie medzi vyslancami Rakúsko-Uhorska mali šľachtici s jednou výnimkou absolútne, diplomati museli povinne ovládať nemčinu a francúzštinu. Aj v prípade úradníckej šľachty existovala možnosť priznania titulu pozostalým, v roku 1894 manželka a deti bývalého advokáta, ministra spravodlivosti i generálneho prokurátora Predlitavska Juliusa Glasera obdržali titul slobodného pána 9 rokov po smrti ich manžela a otca. Pri úradníckej aristokracii mohli jej príslušníci požiadať o udelenie prostého šľachtictva od 5. hodnostnej triedy (napr. dvorský a ministerský radca alebo policajný riaditeľ v Prahe či v Terste), rytiera od 4. hodnostnej triedy (sekčný šéf, vyslanec,

krajinský prezident, policajný prezident vo Viedni, generálny prokurátor) a slobodného pána od 3. hodnostnej triedy (predseda vlády, minister, veľvyslanec, miestodržiteľ, prezident najvyššieho súdu). Na rozdiel od dôstojníkov Cisárskej a kráľovskej brannej moci však úradníci nedisponovali *de iure* právnym nárokom na povýšenie do aristokratického stavu. Okrem štátnych úradníkov však tituly získavali aj úradníci samosprávy, tak bolo napr. v roku 1874 udelené prosté šľachtictvo exadvokátovi a bývalému starostovi Jihlavy Johannovi Mertovi.

Ďalšou osobitnou kategóriu v aristokracii sú príslušníci kňazského stavu priblížení autorom v kapitole Duchovenstvo. V štáte hrala cirkev podstatnú úlohu a s držbou niektorých katolíckych benefícií bol spojený titul kniežata. Patrili k nim arcibiskupi z Viedne, Prahy, Olomouca, Salzburgu a Gorice i biskupi z Brixenu, Tridentu, Gurku, Lubľany, Lavantu, Seckau a Krakova, ako aj Velkoprior radu maltézskeho rytierov. Oficiálne boli tituly kniežat – arcibiskupov a biskupov vrátane ich heraldických prvkov (kniežacej koruny s plášťom) zrušené pápežom až v roku 1951. Aristokratmi sa však mohli stať aj nekatolíci, uhorské šľachtictvo bolo udelené v roku 1797 srbskému pravoslávnenému biskupovi v Budíne Dionysiovi Popovicovi, v roku 1910 židovskému rabínovi Budapešti Mózesovi Freudigerovi a v roku 1914 luteránskeму biskupovi v Bányi Gusztávovi Scholtzovi.

Kapitola Sociálny vzostup podnikateľov popisuje zaraďovanie členov tejto novokreovanej society medzi aristokraciu podunajskej monarchie. Obchodníci mohli získať šľachtictvo za zásluhy humanitárne (dobročinnosť, príp. zakladanie škôl), o štát (obchod s erárom, resp. zabezpečovanie úverov krajine) alebo o ekonomický rozvoj (v priemysle či poľnohospodárstve). V období 1848 až 1918 bolo v habsburskom súštatí nobilitovaných celkovo 829 obchodníkov, priemyselníkov a bankárov. Dôvody k ich zaradeniu medzi domácu aristokraciu spočívali často v protežovaní štátnych záujmov v zahraničí, reprezentácii mocnárstva na svetových výstavách, podpore vládnej politiky či daroch na všeobecne prospešné účely. Obvyklá suma týchto extrémne vysokých darov predstavovala pri prostom šľachtictve 180 000 korún, pri titule rytiera 300 000 korún a pri titule slobodného pána až 450 000 korún.

Iné kategórie obyvateľstva zaraďujúce sa medzi rakúsko-uhorskú aristokraciu sú spomenuté v kapitole ... a tí ďalší. Patrili k nim umelci, veľkostatkári, politici, lekári a vedci, ako napr. Jan Evangelista Purkyně, ktorý sa stal v roku 1869 rytierom. Spomedzi právnikov sa napr. v roku 1872 stali rytiermi prvý prezident výboru Advokátskej komory v Čechách Friedrich Wiener a prvý prezident Spolku notárov v Čechách Jaroslav Rilke. K novinárom povýšeným do šľachtického stavu patril napr. bývalý advokátsky koncipient Marcell Frydmann, ktorý sa stal v roku 1899 rytierom von Prawy.

Predposledná kapitola monografie Neskorokarolovská šľachta sa zaoberá novými členmi aristokratického stavu povyšovanými v poslednej epoche existencie Rakúsko-Uhorska v rokoch 1916 až 1918. Počas prvej svetovej vojny bolo v dualistickom sústátí priznané prosté šľachtictvo 781 osobám, v absolútnej väčšine dôstojníkom c. a k. armády a námorníctva. Ostatné udelenie šľachtictva sa odohralo v Uhorsku 30. októbra 1918 a v Rakúsku 11. novembra 1918, no cisár Karol I. priznával tituly aj po zániku monarchie. Počas svojho prvého pokusu o návrat na trón v Maďarskom kráľovstve v roku 1921 dokonca povýšil ríšskeho správcu Miklósa Horthyho de Nagybánya na knieža s predikátom de Otranto et Szeged.

V záverečnej kapitole Strata šľachtictva sa autor venuje prípadom, keď o príslušnosť k aristokracii mohli jej príslušníci prísť. V prvom rade je v texte spomenutá rezignácia, keď sa šľachtic úradne vzdal svojho titulu, ako napr. v roku 1894 rezignoval na kniežací titul bývalý advokátsky koncipient z Kroměříža a bývalý generálny prokurátor Východnej Rumélie v Bulharsku, Rudolf Thurn-Taxis. Ďalším spôsobom, ako mohol aristokrat prísť o titul, bola jeho strata na základe súdneho rozhodnutia, a to ako vedľajší trest v zmysle Trestného zákona. V habsburskej ríši v období 1787 až 1918 bol trest odňatia šľachtického titulu uložený 1 304 osobám, z toho 321 pripadlo na Dolné Rakúsko a 267 na Uhorsko. Najviac odsúdených pochádzalo z radov nižšieho úradníctva (171), dôstojníkov (94) a slobodných povolání (93). K najčastejším prečinom a zločinom pritom patrili majetkové trestné činy (940), velezrada (337) a násilné trestné činy (109). Čo sa týka Predlitavska v epoche dualizmu (1867–1918), tak z 222 odsúdených na vyššie uvedený trest bolo 68 % prostých šľachticov, 19 % rytierov, 9 % slobodných pánov a 4 % grófov. Poznamenať však treba, že súdom odňatý titul bolo možné získať späť revíziou rozsudku či jeho napadnutím pre procesnú chybu v trestnom konaní, zastavením trestného stíhania, milosťou alebo amnestiou. Posledným spôsobom straty šľachtictva bol prípad jeho zániku *ex lege*, keď nástupnícke štáty monarchie rušili zákonmi aristokraciu ako stav, napr. Česko-Slovensko zákonom č. 61/1918 Sb. z. a n. alebo nemecké Rakúsko zákonom č. 211 z roku 1919. Záver autora sumarizuje retrospektívne vývoj aristokracie v 18. až 20. storočí na území habsburskej ríše, pričom zdôrazňuje pomerne liberálny prístup k získaniu šľachtického titulu na tomto teritóriu na rozdiel od iných európskych krajín. Zoznam prameňov a literatúry je prezentovaný plejádou primárnych aj sekundárnych zdrojov domácej i zahraničnej proveniencie, z ktorej autor pri zostavení knihy čerpal. Vhodne ho dopĺňa dobová tlač aj vydané pramene, z ktorých viaceré nie sú doposiaľ čitateľskej obci známe.

Monografia profesora Jana Županiča na takmer 900 textových stranách je výsledkom dekády trvajúceho výskumu autora v oblasti pôsobenia aristokracie

na našom území v posledných storočiach. Množstvo materiálu použitého pri jej zostavovaní, ako aj poctivé zhostenie sa zvolenej tematiky oprávňuje označenie prezentovaného diela za prvé komplexné spracovanie novodobej histórie šľachtictva u nás. Široký záber publikácie zahŕňa takmer všetky atribúty príslušnosti k aristokratickému stavu vrátane spôsobov získavania titulov, ako aj ich straty. Z tejto monografie môže pri svojom štúdiu bezpochyby čerpať každý profesionálny alebo amatérsky záujemca o naše národné dejiny od „veku rozumu“ až po zánik monarchie.

